

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

קווי מהדרין

א' טבת, תשע"ב

27 דצמבר, 2011

כתיבה: שרה צובנר

אישור: ד"ר שירלי אברמי, מנהלת מרכז המחקר והמידע

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

מבוא

מסמך זה נכתב לקראת דיון בוועדת הכלכלה של הכנסת בתאריך 28 בדצמבר 2011 בנושא "הדרת נשים בתחבורה הציבורית".

קווי המהדרין הם קווי אוטובוס בהם הישיבה של נשים וגברים היא נפרדת. הגברים יושבים מקדימה והנשים מאחור לכן הגברים עולים בדלת הקדמית והנשים עולות בדלת האחורית.

בג"צ 746/07 של העותרות נעמי רגן ועוד נגד משרד התחבורה ועוד דן בנושא קווי המהדרין וקבע כי קווי המהדרין אינם חוקיים כאשר הם מוכתבים וכופים, אולם אם מדובר בהסדרים וולונטריים המבטאים התחשבות ברגשות דתיים – ההסדרים חוקיים.

בעקבות העתירה מינה שר התחבורה ועדה להסדרת הסוגיות השונות הכרוכות בהפעלת "קווי מהדרין", הועדה הגישה המלצותיה באוקטובר 2009.

לדברי משרד התחבורה¹ האמון על חברות האוטובוסים השונות, הפרדת נשים וגברים בקווי אוטובוס נעשית בצורה וולונטרית, על-ידי הנוסעים, ואין לה שום קשר למשרד התחבורה, לחברות האוטובוס או לנהגי האוטובוס. משרד התחבורה אינו אחראי לצורת הישיבה, לא קבע אותה ולא החליט עליה. יתרה מזאת, משרד התחבורה דואג כי מפעילי הקווים יידעו את הנוסעים כי ניתן לשבת באוטובוסים אלה באופן חופשי ולכן שלט מורה על כך שצורת הישיבה באוטובוס חופשית לחלוטין ואדם יכול לבחור היכן לשבת.

משרד התחבורה מטפל בתלונות המגיעות אליו בעניין וכן הוציא נוהל מפורט לנהג בקווי מהדרין².

בית המשפט העליון שדן בעתירה בנושא קווי מהדרין ציין כי העתירה עוסקת בשאלת הכפיה כלפי נוסעים ונוסעות שאינם מעוניינים בהפרדה, ולכן אינו דן בשאלה האם ראוי למדינה ליברלית רב תרבותית לאפשר לקבוצה תרבותית מסוימת לנהוג, אפילו בינה לבין עצמה, פרקטיקה מפלה.

נתונים

קווי מהדרין מופעלים זה זמן רב, על פי העתירה כבר משנת 1999 ובעיקר משנת 2001.

קווי מהדרין מופעלים בחברות האוטובוס השונות: אגד, דן, עילית, סופרבוס, אגד תעבורה.

הקווים הם קווי אוטובוס בהם הרוב המוחלט של הנוסעים הוא חרדי, הקווים משרתים שכונות חרדיות וערים חרדיות כגון קו האוטובוס בין בני ברק לצפון ירושלים, אך חלקם עוברים בדרכם, או נוסעים ליעדים, שאינם חרדיים בלבד.

בתשובה לעתירה (נספח ה') צוינו 30 קווי מהדרין, מהם 23 קווים בינעירוניים ו-7 עירוניים³, שהיו קיימים בשנת 2008, ממשרד התחבורה נמסר לנו כי המצב לא השתנה מאז.

בשנת 2010 הגיעו למשרד התחבורה 20 תלונות בנושא קווי מהדרין.

¹ מר דרור גנון, סגן בכיר למנהל אגף בכיר תחבורה ציבורית, משרד התחבורה, שיחת טלפון, 26 בדצמבר 2011.

² נוהל התנהגות נהג בקווי מהדרין, משרד התחבורה, 30 ביוני 2010.

³ נספח ה' לעתירה 746/07.

בשנת 2011 הגיעו 4 תלונות אודות קווי מהדרין⁴.

משרד התחבורה מטפל בתלונות השונות אך לדעתו מי שאמון על שמירת החוק היא המשטרה. ישנם מקרים בהם נהגים הורידו נוסע שנהג בכפייה או באלימות נגד נוסעים שביקשו לשבת על פי בחירתם. משרד התחבורה מדגיש כי אדם שלא מורשה לשבת כרצונו באוטובוס יכול להגיש תביעה, כמו בכל עבירה אחרת על החוק.

משרד התחבורה הוציא נוהל לנהגים בקווי מהדרין ב-30 ביוני 2010 שבו מצוין כי :

- נהג יאפשר לכל נוסע לעלות לאוטובוס בדלת שיחפוץ בה.
- נהג האוטובוס יאפשר לכל נוסע לשבת בכל מקום פנוי באוטובוס.
- מוטל איסור מוחלט על הנוסעים לגלות כל גילוי של חוסר כבוד מילולי, פיזי, או אחר כלפי נוסעים שאינם פועלים לפי ההסדר הוולונטרי.
- במקרה ונוסע מפר הוראות אלו, יפעל הנהג על פי האמור בתקנות התעבורה: רשאי הנהג לדרוש ממנו לזהות את עצמו, רשאי הנהג להסיע מיד את האוטובוס לתחנת המשטרה הקרובה, רשאי הנהג להוציא מן האוטובוס נוסע שעבר על התקנות.

בג"צ 746/07

העתירה בעניין קווי המהדרין הוגשה בתחילת 2007 על ידי העותרות נעמי רגן, מור לידור, טלי גולדרינג ועוד נגד משרד התחבורה, אגד ודן.

לדברי העותרות, כאשר הן ניסו לעלות על קו מהדרין ולהתנגד להסדרים הנהוגים בו, הן נחשפו להשפלות, להטרדות, לסילוק מהאוטובוס ואף לאיומים באלימות פיזית.

לאחר דין ודברים ארוך, במהלכו גם הוגשו המלצות ועדת משרד התחבורה בעניין, קבע בית המשפט בראשות השופטים רובינשטיין, גיוראן ודנציגר, בינואר 2011 כי :

מפעיל תחבורה ציבורית אינו רשאי לומר, לבקש או להורות לנשים היכן עליהן לשבת רק משום היותן נשים. חברת אוטובוסים אינה רשאית להנהיג הפרדה רשמית וכפויה באוטובוסים שברשותה מכוח עיקרון איסור ההפליה הכללי המעוגן בו.

מאידך, בקווי אוטובוסים המשרתים במובהק את האוכלוסיה החרדית יוכלו בני הקהילה להתיישב על פי רצונם בנפרד זה מזה. ההפרדה תהיה מותנית בבחירה החופשית של כל אדם.

בית המשפט ציין כי הפרדת נשים וגברים בקווי אוטובוס אינה עובדה קיימת מימי בראשית והיא חידוש של השנים האחרונות. בנוסף קהילות חרדיות ברחבי העולם שביקשו להימנע מסיטואציות שאינן רצויות בעיניהם מוצאים מקום ישיבה (או עמידה) העונה במידת האפשר על רצונם.

בית המשפט סיכם וציין כי השאלות העוסקות בקווי מהדרין הן פרקטיות ומשמעותיות, כי הן שיקבעו כיצד מתרגמים הסכמה נורמטיבית לשינוי מציאות; לכן חשוב ביותר שמשרד התחבורה, אשר התחייב לכך, יקים מערך פיקוח ואכיפה נורמטיבי, אשר יבטיח שהסדרי הישיבה באוטובוסים יהיו וולונטריים

⁴ מר דרור גנון, סגן בכיר למנהל אגף בכיר תחבורה ציבורית, משרד התחבורה, שיחת טלפון, 26 בדצמבר 2011.

לחלוטין, חשוב לוודא כי נוסעים יוכלו לעלות בכל דלתות האוטובוס, יש להעניק הסברה מתאימה לנהגים.

כאמור, ציין בית המשפט כי העתירה עוסקת בשאלת הכפייה כלפי נוסעים ונוסעות שאינם מעוניינים בהפרדה, ולכן אינו דן בשאלה האם ראוי למדינה ליברלית רב תרבותית לאפשר לקבוצה תרבותית מסוימת לנהוג, אפילו בינה לבין עצמה, פרקטיקה מפלה.

ועדת משרד התחבורה לבדיקת הסדרי ההסעה בתחבורה הציבורית בקווים המשמשים את המגזר החרדי

השופטים רובינשטיין, גיבראן ודנציגר, שדנו בעתירה, המליצו על ועדה שתדון בנושא קווי המהדרין ותדון בסוגיות השונות הכרוכות בהפעלת קווים אלה, ואכן במאי 2008 מינה שר התחבורה "ועדה לבדיקת הסדרי ההסעה בתחבורה הציבורית בקווים המשמשים את המגזר החרדי" בראשות מנכ"ל המשרד מר אלכס לנגר. הועדה הגישה המלצותיה באוקטובר 2009 וקבעה כי:

- מדיניות ההפרדה הקיימת אסורה. לדעת הוועדה, גם אם ההסדר וולונטרי הוא אסור, היות ומשמעות הדבר כי ההסדר נתפס כראוי.
- ההסדר כפי שהיה נהוג לפני 2009 אינו וולונטרי הלכה למעשה, הוא נכפה על ידי הנוסעים, הנוסעים העולים על האוטובוס סבורים שההפרדה מחייבת.
- מנגד סברה הוועדה כי בקרב ציבור מסוים קיים רצון אמיתי להשתמש בתחבורה ציבורית בה קיימת הפרדה בין נשים וגברים ולכן ראוי לאפשר לו לעשות זאת, כל עוד אין מדובר בפגיעה בזולת.
- לכן יש למצוא פיתרון שבו לא יהיו אלמנטים גלויים או סמויים של כפייה: כל נוסע יהיה רשאי לשבת בכל מושב פנוי, לא ייקבע הסדר של קווי תחבורה ציבוריים מופרדים, מפעילי התחבורה הציבורית לא ינהיגו פרקטיקות של הפרדה או הפלית נוסעים, מפעילי התחבורה יעשו ככל יכולתם למנוע כפייה או אלימות מצד נוסעים, לא יסומנו ולא יפורסמו קוים בהם חל הסדר של הפרדת נשים וגברים, משרד התחבורה יקיים מעקב ובקרה למניעת גילויי אלימות וכפייה.

